

УДК 658:330.3:658.7/.8:621(477)

Шутяк Ю.В., асистент кафедри економіки підприємства і підприємництва Хмельницького національного університету  
Цвігун Ю.В., студент Хмельницького національного університету

## **ВІДТВОРЮВАЛЬНИЙ ПІДХІД В АНАЛІЗІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ**

Досліджується зовнішнє середовище функціонування підприємств машинобудування з позицій відтворювального підходу. Проведиться якісний аналіз факторів впливу на різні етапи процесу відтворення на підприємствах машинобудування Хмельницької області і України в цілому.

**Ключові слова:** зовнішнє середовище, машинобудування, відтворювальний підхід

Y. Shutyak  
Y. Tsvigun

## **A REPRODUCTION APPROACH IN ANALYSIS OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT OF MACHINE-BUILDING ENTERPRISES**

The article explores the external environment of machine-building enterprises through reproduction approach framework. Conducted a qualitative analysis of external influence on different stages of reproduction process at machine-building enterprises of Khmelnytska oblast and Ukraine as a whole.

**Key words:** external environment, machine-building, reproduction approach

Шутяк Ю.В.  
Цвігун Ю.В.

## **ВОСПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОДХОД В АНАЛИЗЕ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАШИНОСТРОЕНИЯ**

Исследуется внешняя среда функционирования предприятий машиностроения с позиций воспроизводственного подхода. Проводится качественный анализ факторов, влияющих на разные этапы процесса воспроизводства на предприятиях машиностроения Хмельницкой области и Украины в целом.

**Ключевые слова:** внешняя среда, машиностроение, воспроизводственный подход

**Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.** Машинобудування – одна з найважливіших й провідних галузей промисловості. Саме рівень і шляхи її розвитку є основними показниками економічного і промислового розвитку країни. Тому досить актуальним є питання визначення і аналізу впливу зовнішнього середовища на функціонування підприємств машинобудування. Адже на сьогоднішній час для багатьох підприємств даної галузі життєво необхідним є пристосування до нових, невизначених та змінних умов господарювання у зовнішньому середовищі.

**Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми.** Важливість впливу зовнішнього середовища функціонування на діяльність підприємств вже давно визнана науковцями. Тому в науковій літературі періодично з'являються роботи, присвячені аналізу середовища функціонування підприємств тієї чи іншої галузі або регіону чи країни в цілому. Зокрема, економічним проблемам машинобудування в Україні присвячені праці вітчизняних вчених, серед яких О.В. Гродовський [1], Н.А. Єфіменко [2], Р.М. Журило [3], О.О. Олейнікова [4],

Й.М. Петрович [5], Ю.І. Продиус [4] та інші. Водночас залишається декілька проблем: перша пов'язана з динамічністю зовнішнього середовища, що вимагає постійного перегляду інформації і нових досліджень; другою проблемою є вибір теоретичної основи дослідження, яка б дозволяла структурувати одержані результати відповідно до потреб підприємства.

**Цілі статті.** Враховуючи усе вище сказане, в цій статті ставиться два завдання: провести якісний аналіз зовнішнього середовища функціонування підприємств машинобудування через призму відтворювального підходу та визначити основні фактори й чинники, що впливають на різні етапи процесу відтворення підприємств машинобудування Хмельницької області та України в цілому в даний час.

**Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.** Зовнішнє середовище підприємства в науковій літературі розглядають як сукупність факторів, що перебувають поза підприємством та існують незалежно від нього, але впливають або можуть впливати на його функціонування [6]. Зовнішнє середовище підприємств визначається декількома напрямками:

- макросередовище – економічні, науково-технічні, політичні, правові, соціальні, демографічні, природні, міжнародні чинники та умови підприємницької діяльності в країні;
- мезосередовище – середовище галузі або регіону;
- мікросередовище – постачальники, клієнти, конкуренти, посередники, контактні аудиторії – заклади ринкової, суспільної, державної інфраструктури, з якими контактує підприємство.

Якщо детальніше розглядати фактори впливу зовнішнього середовища, то вони проявляються у: рівні й особливостях попиту; рівні конкуренції в галузі та потужності основних конкурентів; доступності й вартості ресурсів; наявності постачальників; правовому регулюванні діяльності підприємств та їх державній підтримці; забезпеченістю та кваліфікацією кадрів; впроваджені й застосуванні науково-технічних розробок, новинок; достовірності, своєчасності й актуальності інформаційного забезпечення підприємств; національній системі стандартизації та сертифікації; кліматично-географічних умовах; діяльності громадських організацій, партій; міжнародному оточенні, впливу, подіях тощо.

Пропонуємо в основу аналізу зазначених факторів зовнішнього середовища функціонування машинобудівних підприємств покласти відтворювальний підхід, що передбачає дослідження і систематизацію факторів впливу за окремими етапами процесу індивідуального відтворення, як це продемонстровано в роботі [6]. Відповідно до цього підходу виділяють п'ять етапів процесу відтворення:

I етап процесу відтворення – забезпечення підприємства фінансовими ресурсами. На даному етапі основна увага повинна приділятися аналізу джерел фінансування: власним коштам, кредитним ресурсам, інвестиціям.

Так, зовнішнє середовище, в якому функціонують підприємства машинобудування, здійснює значний вплив на інвестиційний клімат підприємств даної галузі. Саме стабільність зовнішнього середовища функціонування підприємств машинобудівної галузі, а також швидка, раціональна й ефективна адаптація підприємств до будь-яких змін зовнішнього середовища, й можливі при цьому ризики визначають суму й тривалість інвестицій. Інвестиції в основний капітал галузі машинобудування в Хмельницькій області наведені на рисунку 1.

Інвестиційні вкладення в дану галузь зростали до 2008 року де досягли своєї вершини в сумі 104,2 млн. грн, після чого до 2009 року стрімко впали, зменшившись на 50 % у порівнянні з попереднім роком. Такі різкі зміни спричинені зростанням

фінансової кризи, що є втіленням нестабільності, невизначеності й критичності зовнішнього середовища. Причиною цього знову ж таки став вплив зовнішнього середовища, який у даному випадку зіграв вирішальне значення.

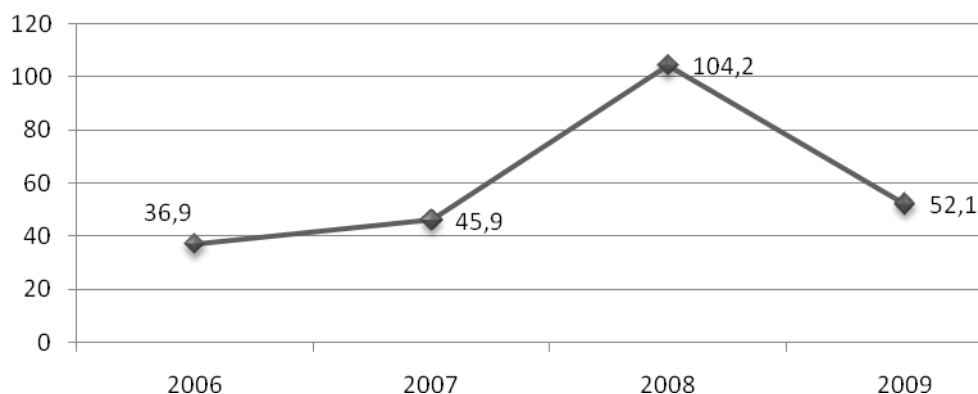


Рисунок 1 – Інвестиції в основний капітал машинобудування Хмельницької області (млн. грн) (побудовано на основі статистичних даних [7])

II етап процесу відтворення– забезпечення підприємства матеріально-технічними та трудовими ресурсами. На цьому етапі увага повинна приділятися тенденціям в тих галузях національної економіки, від яких безпосередньо залежить постачання сировини, матеріалів, комплектуючих, обладнання, кваліфікованих кадрів для підприємств машинобудування. Так, на підприємствах машинобудування України у 2009 році середньорічна кількість найманих працівників становила близько півмільйона осіб, в тому числі у Хмельницькій області 11,358 тис. осіб [7, 8, 9]. При цьому спостерігається тенденція до зниження цього показника протягом 2005-2009 рр. як на рівні країни, так і на рівні Хмельницької області. Серед причин скорочення чисельності найманих працівників в машинобудівній галузі можна назвати дві основних: плинність кадрів і скорочення чисельності персоналу. В Україні у 2009 році на підприємствах з виробництва машин і устаткування було прийнято 16,3 % до середньооблікової кількості штатних працівників, а вибуло майже вдвічі більше – 30,1 %, в тому числі, з причини плинності кадрів – 19,3 %/

Не менш важливою проблемою є своєчасна та гідна оплата праці працівників. Так, не дивлячись на те, що середньомісячна заробітна плата в галузі щороку зростає, вона залишається нижчою, ніж в цілому по промисловості України. Для підприємств Хмельницької області ця проблема є ще гострішою. Так, якщо у 2009 році середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників в цілому по промисловості області склала 1804,34 грн, то для підприємств-виробників машин і устаткування – 1485,06 грн, виробників електричного, електронного та оптичного устаткування – 1239,74 грн; а для виробників транспортних засобів і устаткування – 1428,73 грн.

III етап – виробництво. Серед виділених етапів процесу відтворення етап виробництва найбільше залежить від внутрішнього середовища функціонування підприємств. Проте, витрати, пов'язані з виробництвом, зазнають впливу таких чинників зовнішнього середовища як: географічне положення, доступність й вартість ресурсів, транспортне постачання й перевезення, наявність ринків збуту, кваліфікація кадрів, впровадження й застосування науково-технічних розробок, державне регулювання тощо. Операційні витрати з реалізованої продукції машинобудівної галузі Хмельницької області у 2008 та 2009 роках представлені на рисунку2 [7].

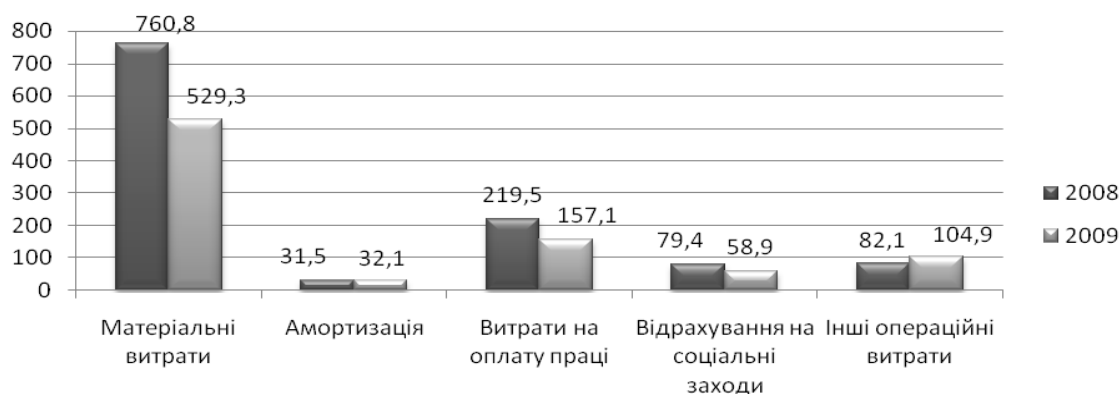


Рисунок 2 – Операційні витрати з реалізованої продукції машинобудування в Хмельницькій області за 2008 та 2009 роки (млн. грн) (побудовано на основі статистичних даних [7])

Усі підприємства машинобудування мають підвищену матеріаломісткість, енергомісткість, деякі із них є занадто трудомісткими, тоді як на сьогоднішній день, головним принципом функціонування машинобудівної галузі має бути наукоємність, тобто відповідність науково-технічному розвитку. Змінити й покращити таку характеристику машинобудівного комплексу може лише її раціональний розвиток, який повинен забезпечити впровадження нових ефективних технологій виробництва, підвищення продуктивності праці, зниження матеріалоємності та енергоємності, витратомісткості, сприяти покращенню якості, функціональності та конкурентоспроможності продукції у галузі машинобудування.

Саме такий чинник як науково-технічний розвиток разом із багатьма іншими факторами зовнішнього середовища (наявністю й доступністю сировини, кваліфікацією трудових ресурсів, наявністю ємкого споживчого ринку й достатнього рівня попиту, загальною економічною ситуацією в країні і регіоні, інвестиційним кліматом галузі), здійснюють великий вплив на фінансові результати діяльності підприємств, тим самим визначаючи їх величину.

IV етап процесу відтворення – етап реалізації продукції. Сукупний вплив факторів зовнішнього середовища на діяльність підприємств машинобудівної галузі у Хмельницькій області визначив їх спеціалізацію, яка представлена сільськогосподарським та електротехнічним машинобудуванням, верстатобудуванням й приладобудуванням. Перш за все, на таку спеціалізацію виробництва вплинуло географічне положення, наявність оптимальної кількості споживачів, що створюють відносно стабільний рівень попиту, невисокий рівень конкуренції, наявність постачальників, забезпеченість необхідними кадрами. Даною спеціалізацією виробництва також обумовлений перелік продукції, що виготовляється у галузі машинобудування Хмельницької області: плуги відвальні, борони дискові, верстати для оброблення дерева, бетонозмішувачі, трансформатори електричні, апаратура електрична високовольтна й низьковольтна, проводи та кабелі електричні низьковольтні, телевізори, лічильники електроенергії, причепа тощо.

Розглядаючи галузь машинобудування за основними видами діяльності, слід відмітити, що найвищими показники індексів продукції машинобудування за основними видами діяльності були у 2007 році, після чого відбувся значний спад. Спричинили таку динаміку наступні фактори зовнішнього середовища: світова фінансова криза, значне зменшення обсягів попиту, подорожчання ресурсів, зниження

рівня конкурентоспроможності, невизначеність й непередбачуваність впливу зовнішнього середовища. Динаміку індексів продукції машинобудування за основними видами діяльності в Хмельницькій області представлено на рисунку 3, порівняння даних індексів до загальних показників по Україні відображені на рисунку 4.

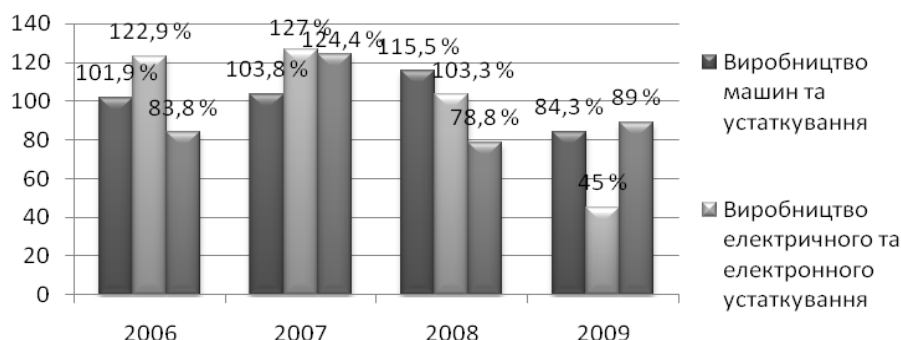


Рисунок 3 – Індекси продукції машинобудування за основними видами діяльності у Хмельницькій області (побудовано на основі статистичних даних [7])

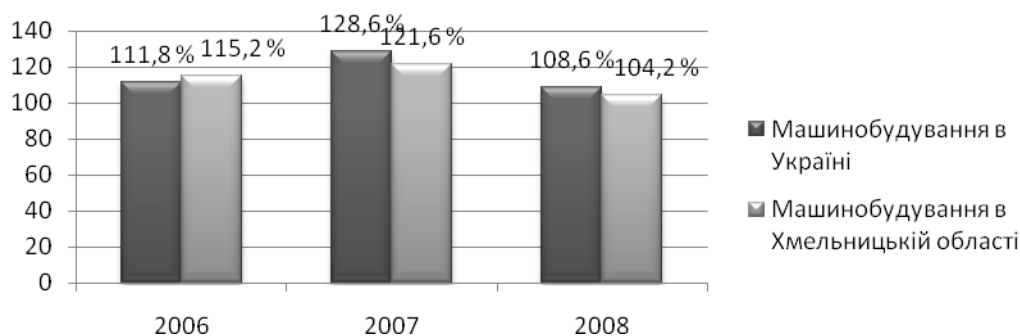


Рисунок 4 – Порівняння індексів обсягу продукції машинобудування за основними видами діяльності Хмельницької області та України (побудовано на основі статистичних даних [7; 8])

Варто, також відзначити вплив зміни рівня цін виробників промислової продукції, адже саме ціна є найбільш чутливим й еластичним показником, який відразу відображає будь-який вплив на діяльність підприємств. Середньорічний індекс цін виробників промислової продукції машинобудування наведено на рисунку 4.

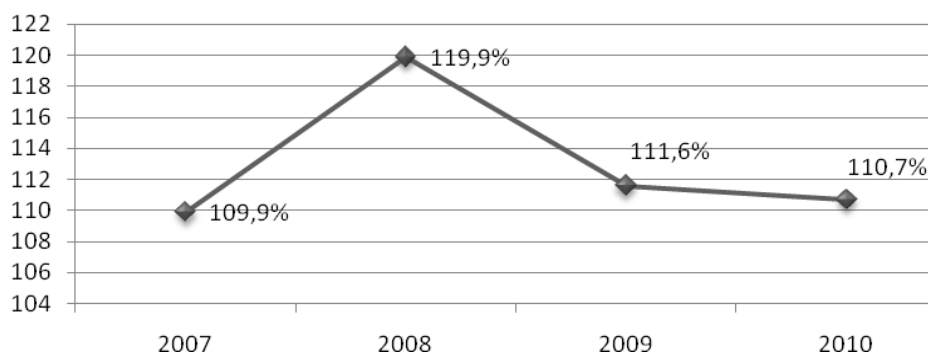


Рисунок 5 – Індекс цін виробників промислової продукції машинобудування в Україні за 2007-2010 роки (побудовано на основі статистичних даних [8, 9])

Протягом 2007-2010 років середньорічний індекс цін виробників промислової продукції був найнижчим у 2007 році – 109,9%, а найвищим у 2008 – 119,9%. Така динаміка є свідченням раптового, занадто мінливого, неконтрольованого й непередбачуваного впливу зовнішнього середовища, що в основному було спричинене стрімким наростанням світової фінансової кризи у 2008 році.

V етап – формування і розподіл прибутку. Фінансові результати підприємств машинобудування України за 2007-2010 роки відображено на рисунку 6. Структура машинобудівних підприємств України за результатами фінансової діяльності представлена на рисунку 3.

Проаналізувавши фінансові результати підприємств машинобудування за 2007-2010 роки по Україні, слід відмітити, що понад 60% підприємств даної галузі є прибутковими, найвищий сумарний прибуток яких склав 8596,6 млн. грн у 2010 році. Частка збиткових підприємств в середньому складає 36%.

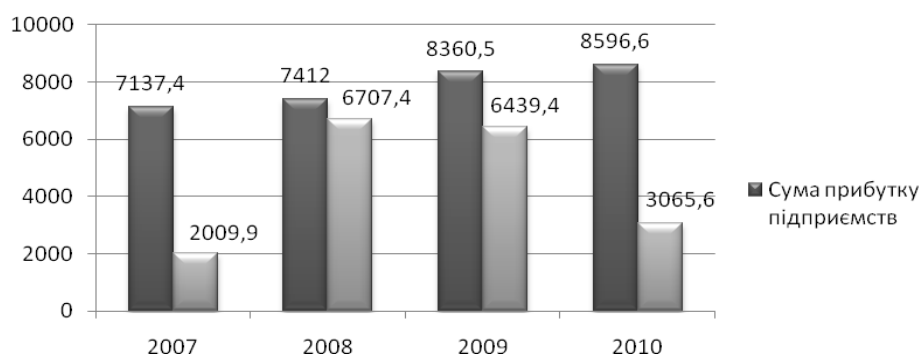


Рисунок 6 – Фінансові результати підприємств машинобудування України за 2007 – 2010 роки (млн. грн) (побудовано на основі статистичних даних [8])

Найбільший збиток у даних підприємств був у 2008 році, що склав 6707,4 млн. грн. Таким чином, фінансові результати у вигляді прибутків підприємств машинобудування протягом аналізованого періоду характеризуються стабільністю з незначними коливаннями, які за останні роки відображають тенденцію до покращення.

**Висновки.** Проаналізувавши вищенаведені результати, можна стверджувати, що зовнішнє середовище функціонування підприємств машинобудування є досить нестабільним і мінливим, що негативно позначається на проходженні окремих етапів процесу відтворення машинобудівних підприємств. На кожному окремому етапі вирішальний вплив мають різні фактори: для першого – це джерела фінансування; для другого етапу – постачальники основних виробничих ресурсів; на третьому етапі важливе значення має технологія, рівень витрат, забезпечення якості продукції; на четвертому етапі необхідно основну увагу при дослідженні зовнішнього середовища спрямовувати на ринок продукції підприємства; а п'ятий етап безпосередньо пов'язаний з фінансовими результатами діяльності підприємств. Таким чином, відтворювальний підхід до аналізу зовнішнього середовища функціонування підприємства дозволяє згрупувати фактори впливу за етапами процесу відтворення і визначити пріоритети щодо фінансування заходів з покращення діяльності підприємства.

## Література

1. Гродовський О.В. Аналіз характеру і впливу ринкових факторів на стан конкурентного середовища машинобудівних підприємств Хмельницького регіону / О.В. Гродовський // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 1, Т. 2. – С. 306-309.

Шутяк Ю.В., Цвігун Ю.В. Відтворювальний підхід в аналізі зовнішнього середовища функціонування підприємств машинобудування / Ю.В. Шутяк, Ю.В. Цвігун //Економічний форум. – 2011. – №3.

2. Єфіменко Н.А. Стратегічне управління підприємствами машинобудівного комплексу в умовах невизначеності зовнішнього середовища / Н.А. Єфіменко // Інвестиції:практика та досвід. – 2007. – №10. – С. 26-28.

3. Журило Р.М. Проблеми та перспективи забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції машинобудування в Україні / Р.М. Журило // Економіка та держава. – 2009. – № 11. – С. 142-144.

4. Олейнікова О.О. Чинники впливу зовнішнього середовища на реструктуризацію машинобудівного підприємства / О.О. Олейнікова, Ю.І. Продиус // Труды Одесского политехнического университета. – 2006. – № 1 (25). – С. 280-282.

5. Петрович Й.М. Основні аспекти адаптації машинобудівних підприємств до змін зовнішнього середовища в умовах ринкових трансформації / Й.М. Петрович // Національний університет “Львівська політехніка”. – 2009. – № 14 (649). – С. 228-234.

6. Шутяк Ю.В. Аналіз стану галузі як необхідний етап діагностики економічної безпеки підприємства (на прикладі хлібобулочної галузі) [Електронний ресурс] / Ю. В. Шутяк // Проблеми системного підходу в економіці : електронне фахове видання. – 2007. – № 4. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-4/Shutyak\\_407.htm](http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-4/Shutyak_407.htm)

7. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік / за ред. В.В. Скальського. – Хмельницький : Хмельницьке обласне управління статистики. – 2010. – 448 с.

8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Статистичний щорічник України 2008 року / за ред. О.Г. Осауленка. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство. – 2009. – 566 с.